

Sananvapauden myytit ja ideologiat

Kari Karppinen

[Artikkelin lopullinen versio ilmestynyt teoksessa Kari Karppinen & Janne Matikainen (toim.) *Julkisuus ja demokratia*. Tampere: Vastapaino]

Sananvapauden periaatteelle on perinteisesti annettu lähes myyttinen asema demokratiassa. Se on eräänlainen kattokäsite tai -ideologia, jonka erilaiset tulkinnat jäsentävät keskustelua sekä julkisuuden ja demokratian suhteesta että viestinnän sääntelyn rajoista. Vaikka sananvapauden merkitystä yhtenä demokratian perusarvona tuskin kiistää kukaan, itse käsitteen määrittelystä, tulkinnasta ja rajoista on vaikeampi päästä yksimielisyyteen. Juristit, filosofit, poliitikot, journalistit ja verkkokeskustelijat tuntuvat sananvapauteen vedotessaan puhuvan monesti toistensa ohi, eikä näistä keskusteluista helposti löydy mitään puhdasoppista ydintä, johon sananvapauden voisi tiivistää. Usein sananvapauteen vedotaan myös tarkoitushakuisesti sen sijaan, että pohdittaisiin itse käsitteen sisältöä yhteiskunnallisena ihanteena.

Tarkastelen tässä sananvapautta nimenomaan yhteiskunnallisena arvona, en niinkään oikeudellisena periaatteena. Vapaus itsessään on moniulotteinen ihanne, joka pakenee yksiselitteisiä määrittelyjä ja luo aina uusia paradokseja ja tulkintakiistoja. Samoin kuin muiden abstraktien yhteiskunnallisten ihanteiden, kuten demokratia, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo, sen merkityksestä lienee mahdoton saavuttaa lopullista totuutta. Sen sijaan on olennaista ymmärtää, mitä käsitteen erilaiset tulkinnat saavat aikaan, miten ne ohjaavat poliittista keskustelua ja miten käsitteillä itsellään tehdään politiikkaa.

Esittelen artikkelissa kolme erilaista sananvapauskäsitystä. Jaottelu perustuu lähinnä yhteiskuntafilosofiseen keskusteluun, ja sen tarkoituksena on ilmentää sananvapauden väistämätöntä moniulotteisuutta yhteiskunnallisena ihanteena, kyseenalaistaa käsitteeseen liittyviä myyttejä ja siten avata myös viestintäpolitiikan tarkasteluun uusia näkökulmia.

Erilaisia vapauskäsitteitä on jäsenetty usein puhumalla negatiivisesta ja positiivisesta vapaudesta (esim. Berlin 2001). Negatiivisella vapaudella tarkoitetaan ulkoisten rajoitusten puuttumista eli *vapautta jostakin* ja positiivisella vapaudella *vapautta johonkin* eli sitä, millaisia tosiasiallisia mahdollisuuksia ihmisillä on vapauksien käyttämiseen.

Viestintäpolitiikassa negatiivisen sananvapauden ihanne on yhdistetty yleensä sensuurin ja

muun valtion sääntelyn vastustamiseen. Positiivisesta vapauskäsituksesta taas puhutaan, kun halutaan korostaa kansalaisten oikeuksia, kuten tasa-arvoisia mahdollisuuksia saada tietoa ja osallistua julkiseen keskusteluun.

Näiden vakiintuneiden tulkintojen lisäksi luonnostelen artikkelissa kolmannen käsityksen sananvapaudesta. Tämä perustuu radikaalin demokrateorian ihanteisiin ja käsitykseen vapaudesta kiisteltynä tavoitteena, joka hahmottuu suhteessa erilaisiin yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin toteutumatta ikinä täydellisesti. Tällöin sananvapaudella ei ajatella olevan mitään absoluuttista ydintä tai ajatonta olemusta, vaan olennaista on sen merkityksestä käytävä määrittelykamppailu itsessään.

Artikkelin lähtökohtana onkin ajatus, että sananvapauden kaltaisia abstrakteja ihanteita täytyy pystyä arvioimaan kriittisesti juuri siksi, etteivät ne kutistuisi pelkästään sisältönsä menettäneiksi iskulauseiksi.

Sananvapaus kiisteltynä käsitteenä

Sananvapaudesta, kuten muistakin demokratian perusarvoista, keskustelemista vaikeuttaa usein se, että niihin suhtaudutaan niin ehdottomasti tai niiden sisältö otetaan itsestäänselvyytenä. Sananvapauteen liittyy kuitenkin monia periaatteellisia kiistoja, puhumattakaan sen tulkinnasta käytännössä. Sananvapausteorioissa keskustellaan muun muassa siitä, onko sananvapaus arvo itsessään vai pikemminkin väline muiden yhteiskunnallisten arvojen toteuttamiseksi, mikä on yksilön sananvapauden suhde lehdistönvapauteen tai medianvapauteen ja siitä, mitkä nähdään sananvapauden uhiksi.

Moderni sananvapausajattelu heijasteleekin monia rinnakkaisia ja joskus ristiriitaisia yhteiskuntafilosofisia traditioita (ks. esim. Kortteinen 1996). Mitään täydellistä tai kattavaa sananvapausteoriaa ole olemassa, vaan eri aikoina sananvapaudelle on esitetty erilaisia perusteluja. Yksilönvapautta korostavassa liberalistisessa ajattelussa sananvapaus mielletään yleensä luonnolliseksi oikeudeksi, joka seuraa jokaisen ihmisen itsemääräämisoikeudesta ja on arvo itsessään, eikä sitä näin ollen välttämättä tarvitse perustella muilla argumenteilla. Toisaalta sananvapauden ajatellaan usein edistävän myös monia muita yhteiskunnallisia arvoja. Sekä filosofisessa että julkisessa keskustelussa sananvapautta perustellaan usein muun muassa sillä, että se mahdollistaa tiedon lisääntymisen, yksilöiden itseilmaisun ja kehityksen, vallankäytön julkisen kritiikin tai moniäänisen julkisen keskustelun.

Perinteisen liberalistisen vapausajattelun mukaan yksilön autonomiaa on syytä suojella mahdollisimman neutraalisti. Sananvapaudessa ei tällöin ole kysymys viestien sisällöstä tai siitä, millainen viestintä on laadukasta tai seurauksiltaan hyödyllistä. Sananvapauden välillisissä perusteluissa taas heijastuu yhteisöllisempi traditio, jossa korostuvat yhteiskunnalliset, muun muassa demokratiaan ja julkisuuteen liittyvät päämäärät. Näin sananvapaudesta käytävä keskustelu kietoutuu väistämättä myös moniin muihin yhteiskunnallisiin arvoihin.

Vaikka sananvapaus on yksilön oikeus, sen nähdään usein suojaavan erityisesti median toimintaa ja journalismia. Yksilönvapauteen ja toisaalta instituutioihin viittaavat käsitteet, kuten sananvapaus, lehdistönvapaus, viestinnän vapaus ja medianvapaus limittyvät käytännössä usein toisiinsa tai ne mielletään samaksi asiaksi. Sananvapaus onkin nykyään yhä selvemmin yleinen kattokäsite, joka sisältää useita eri ulottuvuuksia, jotka liittyvät myös viestinnän välittäjien ja vastaanottajien oikeuksiin.

Suomen perustuslain mukaan: ”Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä” (12§). Säädöstä laadittaessa sen keskeiseksi tavoitteeksi asetettiin turvata vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen vapaa kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin (HE 309/1993).

Sananvapaus onkin yleensä haluttu ymmärtää perusoikeutena mahdollisimman laajasti ja sen on ajateltu viittaavan kaikenlaiseen viestien julkaisemiseen, levittämiseen ja välittämiseen. Näin se kattaa luontevasti myös joukkoviestinnän ja median toimintavapauden turvaamisen.

Oikeustieteilijä Sakari Huovinen (2007) on kuitenkin argumentoinut, että *medianvapaus* tulisi ymmärtää erillisenä oikeusperiaatteena, joka perustuu sananvapauteen, mutta myös poikkeaa siitä usealla tavalla. Siinä missä yksilön sananvapaus on ihmisoikeus, medianvapaus kohdistuu tiettyihin instituutioihin, joilla ajatellaan olevan erityistä merkitystä vapaan mielipiteenmuodostuksen ja julkisen keskustelun kannalta. Median roolia tarkastellessa korostuu siten itseisarvon sijasta sen asema kansalaisten sananvapauden toteutumisen välineenä. Erityisesti positiivisen vapauskäsitteen ja kansalaisten viestinnällisten oikeuksien näkökulmasta sananvapauden onkin ajateltu suojelevan ennen kaikkea julkisen keskustelun edellytyksiä pikemmin kuin mediainstituutioiden toimintavapautta itseisarvona (esim. Nordenstreng 1996).

Toisaalta Huovinen (2007, 21) toteaa, että medianvapauden instrumentaalisuuden korostaminen johtaa helposti siihen, että sitä arvioidaan kulloisestakin yhteiskunnallisesta tilanteesta käsin, vaikka median pitäisi nimenomaan toimia yhteiskunnallisen tilanteen kriitikkona ja poikkeavien ajatusten väylänä. Näin ollen myös medianvapautta on usein päädytty pitämään ainakin osittain itseisarvona, joka ei ole ainakaan suoraan riippuvainen siitä, pidetäänkö median tuottamia sisältöjä tarpeeksi laadukkaina ja sivistävinä tai muuten yhteiskunnallisesti tarpeellisina.

Lisäksi sananvapautta on tulkittu laajasti myös niin, että se sisältää yleisön oikeuden monipuolisen viestinnän vastaanottamiseen. Huolimatta siitä, että median yleisöjen ja tuottajien roolien on sanottu sekoittuvan ja viestinnän muuttuvan yksisuuntaisesta vuorovaikutteiseksi, eri toimijoiden oikeuksien välille muodostuu yhä jännitteitä. Yhden esimerkin yksilöiden ja instituutioiden oikeuksien välisistä ristiriidoista tarjoavat tiedon jakamisesta ja tekijänoikeuksista käytävät kiistat.

Olennaista on myös se, mitä vastaan sananvapautta puolustetaan. Tarkoittaako sananvapaus vain sitä, että viranomaiset eivät rajoita viestintää, vai nähdäänkö myös esimerkiksi sosiaalisen kontrollin ja taloudellisten valtasuhteiden uhkaavan sananvapautta? Perinteisesti liberalistisessa sananvapausajattelussa korostuu valtiollisen sensuurin uhka. Kriittisessä tutkimuksessa taas median autonomisen aseman puolustamisen on ajateltu tarkoittavan myös sitä, ettei joukkoviestintä luisu taloudellisen vallan alle ja että julkisuuden areena on laaja ja monipuolinen (Nordenstreng 1996).

Näin ollen sananvapaus määrittyy myös suhteessa siihen, mikä määritellään vapauden vastakohtaksi. Sananvapauden juuret yhteiskunnallisena arvona liittyvät tiiviisti kamppailuun valtion sensuuria ja itsevaltiutta vastaan. Vaikka sensuuri ei ole kadonnut maailmasta, sananvapauden ajatus on modernissa demokratiassa aiempaa laajempi; sillä ei viitata enää pelkkään painovapauteen vaan ylipäänsä julkisen keskustelun ja vapaan mielipiteenmuodostuksen edellytyksiin. Erityisesti 1900-luvun jälkipuoliskolla sananvapauden tulkinnassa on painottui yksilön oikeus vastaanottaa mahdollisimman monipuolisia sisältöjä. Radion ja television kultakaudella suurin osa kansalaisista olikin vastaanottajan roolissa. 2000-luvulla viestinnän kenttä on muuttunut ja laajentunut entisestään, minkä vuoksi myös ideologiset käsitykset sananvapaudesta ja sen rajoituksista hahmottuvat uusilla tavoilla.

Internet on tuonut esiin monenlaisia ja osin vastakkaisiakin ihanteita tiedon ja kulttuurin vapaudesta. Keskustelu tekijänoikeuksien suhteesta sananvapauteen on hyvä esimerkki vapausargumenttien soveltamisesta uudessa ympäristössä. Siinä missä mediateollisuus ajaa yhä tiukempia tekijänoikeuslakeja ja vaatii niiden toimeenpanon ja valvonnan lisäämistä, vapausargumentteja ovat päässeet käyttämään aktivistit, kuten Piraattipuolue (2011), joka keskittyy oman määritelmänsä mukaan "kansalaisyhteiskunnan turvaamiseen, sekä kulttuurin ja tiedon vapauden lisäämiseen". Keskeisinä sananvapauden uhkina tietoyhteiskunta-aktivistit näkevät paitsi nykyinen tekijänoikeusjärjestelmän, myös erilaiset verkon suodattamis- ja estotoimet sekä muut yksinoikeuksiin perustuvat pyrkimykset kontrolloida ja valvoa informaation liikkumista.

Vaikka tekijänoikeuksien tarkoituksena on ollut alun perin nimenomaan kannustaa luovuuteen, monien tutkijoiden ja aktivistien mielestä niistä on muodostumassa pikemmin sananvapauden ja uuden ilmaisun rajoite ja vallankäytön väline (esim. Lessig 2004, Mylly ym. 2006). Samalla kun internet avaa uusia mahdollisuuksia levittää tietoa, se mahdollistaa myös uusia valvonnan ja vallankäytön muotoja. Laajasti ottaen myös tietoverkkojen arkkitehtuuri, hallinta ja ohjelmistot vaikuttavat nykyään keskeisesti yksilöiden toimintamahdollisuuksiin ja tiedon leviämiseen (Lessig 2004, ks. myös Jääsaaren artikkeli tässä kirjassa).

Muuttuvat käsitykset sananvapauden uhkakuvista paljastavat osaltaan käsitteen historiallisuuden. Perinteisesti joukkoviestintä on ymmärretty lähettäjän ja vastaanottajan yksisuuntaisena suhteena. Tämä ajattelumalli on kuitenkin jatkuvasti menettänyt merkitystään ympäristössä, jossa julkiselle keskustelulle on perinteisen median lisäksi olemassa myös monia muita kanavia. Tekninen kehitys ja uusien välineiden tulo ei automaattisesti tarkoita, että sananvapauden merkitystä yhteiskunnallisena arvona pitäisi jokaisen kohdalla arvioida uudelleen. Päinvastoin, muuttuvassa mediaympäristössä on yhä tärkeämpää miettiä sananvapauden kaltaisten periaatteiden ydinarvoja ja merkitystä.

Nykyisessä mediamaisemassa erilaiset vapausihanteet sekä yksilöiden, julkisen vallan ja mediateollisuuden intressit risteävät yhä mutkikkaammin. Samalla kasvaa houkutus valjastaa sananvapauden herättämät positiiviset mielikuvat omien tavoitteiden ajamiseen.

Viestintäpolitiikassa sananvapauteen on aina vedottu mitä erilaisimmissa merkityksissä. Tekijänoikeuskiistojen ohella sananvapauteen vedotaan nytkin muun muassa mainonnan rajoituksista, lehdistön verohelpotuksista sekä julkisen palvelun tehtävistä puhuttaessa. Viime

aikoina sananvapauden puolustajiksi ovat julistautuneet perinteisten mediatalojen lisäksi monet muutkin toimijat, kuten poliittisen korrektiuden haastavat maahanmuuttokriitikot ja Wikileaksin ja Piraattipuolueen kaltaiset aktivistit.

Sananvapautta käytetään usein lyömäaseena, jolla voidaan sekä puolustaa että tyrmätä monenlaisia tavoitteita. Risto Kunelius (2007, 22-23) onkin todennut Muhammed-pilakuvakiistan yhteydessä, että sananvapauteen vetoaminen on erinomainen argumentoinnin strategia; sen avulla huomio kohdistuu kirkkaaseen ja kyseenalaistamattomaan periaatteeseen eikä esimerkiksi toimijoiden taloudellisiin ja poliittisiin motiiveihin.

Negatiivinen vapaus ja ajatusten vapaat markkinat

Jaottelu negatiiviseen ja positiiviseen vapauskäsitteeseen voidaan liittää monen filosofin ajatteluun ja sitä on käytetty eri yhteyksissä hieman eri merkityksissä. Ehkä tunnetuimman version jaottelusta on esittänyt aatehistorioitsija Isaiah Berlin esseessään *Vapauden kaksi käsitettä*. Berlinin (2001, 44-60) mukaan negatiivinen vapaus tarkoittaa inhimillisen toiminnan ulkoisten esteiden puuttumista eli aluetta, jolla ihminen saa toimia mielensä mukaan. Vapauden positiivinen tulkinta taas perustuu yksilön kykyyn hallita omaa elämäänsä ja toteuttaa itseään.

Klassisen liberalismiin ydinajatuksena negatiivinen vapaus viittaa lähtökohtaisesti yksilön vapauteen. Nykyisessä sananvapausajattelussa negatiivinen vapaus yhdistetään kuitenkin usein nimenomaan joukkoviestintään ja ajatukseen siitä, että median toiminnan on oltava riippumaton valtion asettamista rajoituksista. Negatiivinen sananvapauskäsitteeseen viittaa käsitteen epäilemättä helpoimmin ymmärrettävään ulottuvuuteen. Sensuurin vastustaminen on historiallisesti ollut keskeinen osa sananvapauden puolustamista, ja tämä näkökulma on edelleen ajankohtainen lähes kaikkialla maailmassa. Myös länsimaissa esimerkiksi terrorismin vastaisen sodan varjolla säädetyt lait ja pyrkimykset internetin suodattamiseen ovat herättäneet kysymyksiä negatiivisen vapauden alueen ja julkisen vallan suhteista.

Suomen perustuslain sanamuoto "kenenkään ennakolta estämättä" heijastaa selvästi negatiivista vapauskäsitteestä. Vielä vahvemmin negatiivinen vapauskäsitteeseen viittaa erityisesti näkemys valtiosta sananvapauden uhkana tulee esiin amerikkalaisessa

sananvapausideologiassa¹, jossa vapaudella on tarkoitettu ennen kaikkea sitä, että valtio puuttuu mahdollisimman vähän kaikkeen viestintään. Negatiivinen vapaus nähdään tällöin klassisen liberalismien oppien mukaisesti itseisarvona, jonka ajatellaan edistävän niin taloudellisia, demokraattisia kuin sivistyksellisiä ihanteita (esim. Kelley & Downey 1990).

Käsitys valtiosta sananvapauden uhkana heijastuu myös ”ajatusten vapaan markkinapaikan” metaforassa, joka usein yhdistetään liberalistisen sananvapausajattelun klassikoiden, kuten John Miltonin ja John Stuart Millin ajatteluun. Monet tutkijat ovat kuitenkin huomauttaneet, että markkinoiden ja sananvapauden rinnastaminen ei juuri saa tukea Miltonin ja Millin teksteistä; kyse on vasta 1900-luvulla yleistyneestä fraasista, joka heijastelee pikemmin oman aikansa ideologisia käsityksiä kuin liberalismien klassikoiden ydinajatuksia. Esimerkiksi Jorma Mäntylän (2007) tulkinnan mukaan Mill edusti positiivista sananvapauskäsitystä katsoessaan, että yhteiskunnallinen keskustelu ja edistys edellyttävät myös sananvapauden aktiivista käyttämistä ja erilaisten mielipiteiden kohtaamista julkisuudessa. Mill ei myöskään väittänyt, että valtion sensuuri olisi sananvapauden ainoa uhka, vaan vapautta uhkaavat myös samankaltaisuuteen pakottava sosiaalinen kontrolli ja ”enemmistön tyrannia” (Mill 1982, 11–12). Millin keskeinen tavoite olikin puolustaa ennen kaikkea yksilön autonomiaa ja mielipiteiden moniarvoisuutta kaikenlaista vallan keskittymistä ja yhdenmukaisuutta vastaan.

Negatiivisen vapauskäsityksen ja markkinoiden kytkeminen toisiinsa ei siis edusta mitään väistämätöntä logiikkaa, vaan heijastelee tiettyjä ideologisia käsityksiä valtion ja markkinoiden roolista. Tämä näkyy myös uusliberalistisessa mediapolitiikassa, jossa yksilön vapauden nimissä vastustetaan valtion holhousta ja puolustetaan vapaata kilpailua ja kuluttajan valinnanvapautta.

Sananvapauden määrittäminen yksinomaan suhteessa valtioon edustaa kuitenkin varsin kapeaa vapauskäsitystä. Tätä on kritisoitu muun muassa siitä, että sananvapaus on viestintäpolitiikassa typistynyt yksilön oikeuksien ja autonomian aidon laajentamisen sijasta lähinnä omistusoikeuden ja elinkeinovapauden yhdeksi ulottuvuudeksi (esim. Jones 2000).

Valtion ja vapauden vastakkainasettelua on arvosteltu myös siitä, että se jättää kokonaan huomioimatta muut yhteiskunnalliset valtasuhteet. Negatiivinen sananvapauskäsitys ei pyri mitenkään edistämään kansalaisten tosiasiallisia mahdollisuuksia osallistua julkiseen

¹ Tunnetuin muotoilu tästä lienee Yhdysvaltojen perustuslain ensimmäinen lisäys: Congress shall make no law [...] abridging the freedom of speech, or of the press.

keskusteluun eikä se abstraktissa neutraaliudessaan ota huomioon, kenen ääni julkisuudessa todellisuudessa kuuluu.

Markkinoiden vapaus ei sinällään turvaa kansalaisten vapaata mielipiteenmuodostusta, vaan myös markkinat itsessään rajoittavat yksilön vapautta. *Markkinasensuurin* onkin nähty yhdenmukaistavan julkisuutta muun muassa ohjaamalla julkista keskustelua mainostajien tai maksukykyisen yleisön haluamaan suuntaan ja ehkäisemällä esimerkiksi kulutuskriittisten tai muuten kiistanalaisten ajatusten esittämistä valtamediassa (esim. Jansen 2010).

Pelkkään negatiiviseen vapauskäsitukseen perustuva sananvapausajattelu pohjaakin monien mielestä utopistiseen käsitykseen, jossa media nähdään riippumattomien yksilöiden välisen viestinnän neutraalina välittäjänä (esim. Keane 1991). Tällöin jää huomiotta se, miten viestinnän resurssit jakautuvat epätasaisesti ja viestinnällinen valta keskittyy markkinoilla.

Negatiivinen vapauskäsitys ei myöskään anna juuri välineitä tarkastella sitä, miten yksilön vapautta voitaisiin laajentaa. Lähtöoletuksena on, että niin kauan kuin julkinen valta ei estä yksilöitä tavoittelemasta haluamiaan päämääriä, ihmiset ovat niin vapaita kuin voivat olla. Utopistinen vallattomuudesta ihanne jättää huomiotta kaikki taloudelliset, psykologiset, ideologiset ynnä muut yhteiskunnalliset tekijät, jotka kehystävät yksilöiden päätöksentekoa ja rajaavat tarjolla olevia mahdollisuuksia (Kioupkiolis 2009). Näin negatiivinen vapauskäsitys kääntyy helposti konservatiiviseksi ihanteeksi.

Negatiivinen vapauskäsitys ei ole ollut ainoa tapa hahmottaa sananvapauden merkitystä. Etenkin Euroopassa sananvapautta on käytännössä tulkittu laajemmin siten, että sen on nähty asettavan valtiolle myös velvoitteita kansalaisten oikeuksien turvaamiseksi. Sananvapaus ei olekaan mikään muista yhteiskunnallisista ideologioista tai ajasta riippumaton arvo, vaan sen erilaiset tulkinnat kietoutuvat väistämättä muun muassa erilaisiin ideologisiin käsityksiin valtion ja markkinoiden roolista. Siinä missä uusliberalistinen sananvapauskäsitys korostaa markkinoiden vapauttamista ja kuluttajan valinnanvapautta, hyvinvointivaltioissa on perinteisesti tukeuduttu positiivisen vapauden ihanteisiin, joissa valtiota ei nähdä vain sananvapauden uhkana vaan myös sen turvaajana.

Positiivinen vapaus ja viestinnälliset oikeudet

Modernissa liberalismissa sananvapauden ihanne on laajentunut ja sitä on tarkasteltu myös yksilöiden toimintamahdollistuksien ja positiivisen vapauskäsitteen valossa. Positiivisen vapauden ajatusta on tosin tulkittu hyvin eri tavoin. Usein esitetyn luonnehdinnan mukaan kyse on vapaudesta johonkin, millä on haluttu korostaa ihmisten tosiasiallisia mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja käyttää kansalaisoikeuksiaan. Yksilön tasa-arvoisten toimintaedellytysten turvaaminen mielletäänkin usein hyvinvointivaltion keskeiseksi tehtäväksi.

Sananvapaudesta puhuttaessa kyse on konkreettisesti paitsi yksilön oikeudesta ilmaisuun, myös oikeudesta sellaisten tietojen saamiseen, joita aktiivinen kansalaisuus edellyttää. Sananvapaus mielletään tällöin positiiviseksi tavoitteeksi, joka asettaa medialle vaatimuksia ja valtiolle velvollisuuden edistää kansalaisten tiedonsaantia ja todellisia osallistumismahdollisuuksia.

Viestinnän tutkimuksessa positiivisen vapauden ihannetta heijastelee puhe kansalaisten viestinnällisistä oikeuksista osana kulttuurisia ja sosiaalisia ihmisoikeuksia. Tätä keskustelua on kansainvälisesti käyty muun muassa Unescon piirissä, ja viime vuosina teemaa ovat myös pitäneet esillä myös monet kansalaisliikkeiden ja demokratia-aktivistien verkostot. Eri yhteyksissä käyty keskustelu on liittynyt muun muassa vaatimukseen oikeudenmukaisemmasta ja demokraattisemmasta mediajärjestelmästä, viestinnän moniarvoisuudesta ja tietoyhteiskunnan globaalista hallinnasta (esim. CRIS 2005; ks. myös Jääsaaren artikkeli tässä kirjassa).

Hannu Niemisen mukaan kansalaisten viestinnällisiin oikeuksiin kuuluvat esimerkiksi oikeus informaatioon, oikeus orientaatioon ja monipuoliseen tietoon valintojensa pohjaksi, oikeus sosiaaliseen yhteisöllisyyteen sekä oikeus itsensä ilmaisemiseen (Nieminen 2010; Nieminen ym. 2006). Viestinnän oikeuksia voidaan toki jaotella monella tavalla. Olennaista tässä on kuitenkin, että mediainstituutioiden toimintavapautta ei pidä ottaa itseisarvona. Sen sijaan olisi syytä keskustella kriittisesti siitä, miten mediajärjestelmää voitaisiin uudistaa niin, että kansalaisten viestinnällisille oikeuksille perustuva kommunikatiivinen demokratia toteutuisi parhaiten (ks. Nieminen ym. 2006).

Viestintäpolitiikassa positiivisen vapauden ihanne on yhdistetty muun muassa julkisen palvelun yleisradiotoimintaan sekä muihin keinoihin, joiden tavoitteena on turvata kansalaisten tasa-arvoiset edellytykset tiedon saamiseen. Osaltaan positiivinen vapauskäsitelmä tarkoittaa siis, että lähettäjän oikeuksien lisäksi huomioidaan myös vastaanottajan oikeudet. Varsinkin televisio ja radiotoiminnan sääntelyssä on korostettu yksilön oikeutta vastaanottaa mahdollisimman monimuotoista informaatiota. Negatiivisen vapauden näkökulmasta tämä on tarkoittanut sitä, että lähettäjien ja välittäjien vapauksia rajoitetaan toimilupiin liittyvillä sisällöllisillä velvoitteilla (esim. Paukku 2005). Nykyään tietoyhteiskunnan kansalaisuuden perusedellytykseksi katsotaan myös muun muassa kohtuuhintainen laajakaistayhteys, joka Suomessa on määritelty yleispalveluksi johon kaikilla kansalaisilla asuinpaikasta riippumatta tulisi olla pääsy (Nieminen & Aslama 2011).

Yhden kiinnostavan näkökulman positiiviseen vapauteen on esittänyt Nobel-palkittu taloustieteilijä Amartya Sen (2009), joka korostaa juuri inhimillisten toimintamahdollisuuksien (capabilities) merkitystä keskeisenä vapauden aspektina. Senin teoriassa ei pitäydytä mahdollisuuksiin joita yksilöille periaatteessa on tarjolla, vaan hän pitää olennaisena sitä, miten yksilöt pystyvät hyödyntämään erilaisia mahdollisuuksia tavanomaisessa ympäristössään. Sen korostaa, että näitä toimintoja tai asiantiloja ei voida määritellä ennalta, vaan olennaista on, että yksilöllä on mahdollisuus tavoitella sellaisia asioita, joita hän itse arvostaa.

Toistaiseksi Senin ajattelua on sovellettu lähinnä sosiaalipolitiikkaan ja kehityskysymyksiin, harvemmin viestintään (ks. Couldry 2010; Garnham 1997). Sen (2009, 335) itse kuitenkin pitää tietoa ja sananvapautta keskeisinä edellytyksinä yksilön toimintamahdollisuuksille. Nicholas Garnham (1997) onkin tukeutunut Senin ajatteluun todetessaan, että viestintäpolitiikan pitäisi pyrkiä laajentamaan kansalaisten toimintamahdollisuuksia huomioimalla paitsi periaatteellinen valinnanvapaus, myös todellisten vaihtoehtojen olemassaolo sekä kansalaisten kyvyt ja mahdollisuudet käyttää hyväkseen erilaisia viestinnällisiä mahdollisuuksia.

Myös positiivisessa vapauskäsitelmässä ja viestinnän oikeuksien määrittelyssä on kuitenkin omat ongelmansa. Ensinnäkin aina löytyy lisää hyviä asioita, joihin kansalaisilla voidaan katsoa olevan subjektiivinen oikeus. Viestinnän välineet ja käyttötavat ovat entisestään eriytyneet ja voidaankin kysyä, onko yksilön viestinnällisten oikeuksien laajentamisessa enää

kyse vapauden puolustamisesta. Olisiko sananvapauden käsite syytä rajata kapeampaan merkitykseen ja puhua muista hyvistä asioista erikseen?

Toiseksi positiivisen vapauden korostamiseen liittyy holhoamisen vaara. Vaikka esimerkiksi Sen korostaa ihmisten päämäärien erilaisuutta, positiivista sananvapauskäsitystä voidaan yleisesti kritisoida siitä, että se pyrkii ennalta määrittelemään mikä ihmisille on hyväksi. Moniarvoisessa yhteiskunnassa ihanteet vaihtelevat niin, ettei valtio voi määrittellä sisällöllisesti kansalaisuuden edellytyksiä, saati sitten taata niiden toteutumista kaikille. Liberalistisen ajattelun mukaan valtion tehtävänä tulisi olla ennen kaikkea turvata neutraalisti yksilön vapaus tavoitella itse haluamiaan päämääriä. Ihmisten tarpeiden määrittely ylhäältä päin näyttäytyy tällöin helposti holhoavana. Voidaankin kysyä, onko *todellisen sananvapauden* edellyttämien oikeuksien ja toimintamahdollisuuksien listaaminen ylipäänsä mahdollista tai mielekäästä.

Isaiah Berlin (2001) totesi itse, että tukeutuminen yksinomaan negatiiviseen tai positiiviseen vapauskäsitteeseen on vaarallista. Puhtaasti negatiivisen vapauskäsitteen varaan perustuva yhteiskunta on lähtökohtaisesti eriarvoinen, sillä ihmisten kyvyt tavoitella haluamaansa eivät jakaudu tasapuolisesti. Toisaalta positiiviseen vapauskäsitteeseen liittyy aina holhoamisen vaara. Poliittisia ja moraalikysymyksiä on mahdoton ratkaista rationaalisesti, sillä joku on aina tietävinään muita paremmin, mikä on yksilön ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan todellinen etu. Pluralistina Berlin korostikin, että ihmisillä on useita päämääriä, jotka eivät ole yhteismitallisia ja jotka jatkuvasti kilpailevat keskenään.

Jako negatiiviseen ja positiiviseen vapauskäsitteeseen on tietysti yksinkertaistus, jolla pyritään jäsentämään vapauden käsitteen monia ulottuvuuksia. Jaottelu sinällään on hyvin tunnettu ja sitä on usein sovellettu myös viestintäpolitiikan ja julkisuuden teorioissa. Käytännössä kummatkin lähestymistavat ovat myös läsnä nykyisessä sananvapausajattelussa ja viestintäpolitiikassa. Nykyisessä filosofisessa ja yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa negatiivisen ja positiivisen vapauden määrittelyä tai näiden välistä jaottelua ei kuitenkaan pidetä mitenkään itsestään selvänä. Kumpaakin käsitystä voi myös pitää melko jähmeänä tapana lähestyä vapautta yhteiskunnallisena arvona.

Vapauden käsite määrittyy yleensä vallan käsitettä ja valtasuhteita vasten. Muun muassa Michel Foucault'n ja monien jälkistrukturalististen ja feminististen filosofien vaikutuksesta nykyisissä yhteiskuntateorioissa yhteiskunnallisia valta-asetelmia ei yleensä ajatella vain

yksilön vapauden ulkoisina rajoitteina. Pikemminkin valtasuhteiden ajatellaan olevan osa kaikkea yhteiskunnallista toimintaa ja ne sisäistyvät myös osaksi yksilön identiteettiä.

Sekä negatiiviseen että positiiviseen sananvapauskäsitukseen liittyy idealisoitu käsitys vapaudesta olemuksellisena asiantilana tai joukkona oikeuksia. Vapautta on kuitenkin syytä tarkastella myös historiallisena ihanteena eikä minään täydellisenä asiantilana, joka voidaan kytkeä päälle tai pois. Liian yksioikoiset käsitykset vapaudesta eivät myöskään kovin hyvin heijastele nyky-yhteiskunnan monia riippuvuussuhteita ja käsityksiä valtasuhteista koko yhteiskunnan läpäisevänä ilmiönä. Seuraavaksi hahmottelen nykyiseen yhteiskuntafilosofiseen keskusteluun tukeutuvaa *kolmatta käsitystä vapaudesta* ja pohdin sen merkitystä sananvapauden kannalta.

Radikaali sananvapauskäsitys

Sananvapauden käyttöala on laajentunut monessa mielessä sitten sananvapauden ihanteen syntyäikojen. Viestintävälineiden kirjon monipuolistuminen on tuonut mukanaan paitsi uusia vapauksia ja mahdollisuuksia, myös uusia rajoituksia, joilla tiedon liikkumista ja julkista keskustelua pyritään kontrolloimaan. Sekä uudet että vanhat viestintävälineet ovatkin väistämättä sidoksissa monenlaisiin valta- ja riippuvuussuhteisiin.

Siinä missä edellä esitetyt käsitykset sananvapaudesta keskittyvät joko rajoitusten puuttumiseen tai yksilöiden toimintamahdollisuuksien turvaamiseen, tässä esitelty kolmas näkökulma keskittyy ennen muuta valtasuhteisiin. Näkökulma perustuu radikaalin demokratiateorian käsityksille vapaudesta ja valtasuhteista, joten kutsuttakoon sitä tässä radikaaliksi sananvapauskäsitukseksi. En kuitenkaan tukeudu tässä yksinomaan tiettyyn teoriaan, vaan pyrin avaamaan uusia näkökulmia sananvapauden tuomalla esiin joitakin yhteiskuntafilosofisen nykykeskustelun piirteitä.

Radikaaliin demokratiateoriaan liittyy keskeisesti ajatus siitä, että yhteiskunnat rakentuvat aina hierarkkisista valtasuhteista. Demokratian tehtävänä on näiden suhteiden näkyviksi tekeminen. Tavoitetilaksi asetetaan siis hierarkkisten riippuvuussuhteiden jatkuva haastaminen ja kyseenalaistaminen, ei niiden täydellinen puuttuminen. Radikaalin demokratian teoreetikkojen mukaan tavoite voidaan saavuttaa ennen kaikkea sallimalla erilaisuus ja konfliktit julkisessa keskustelussa. (Esim. Connolly 1991; Mouffe 2000.)

Muun muassa Foucault'n ajatteluun tukeutuvat yhteiskuntateoreetikot ajattelevat, että valtasuhteet ovat läsnä kaikkialla yhteiskunnassa ja kaikissa ihmisten välisissä suhteissa. Täydellinen valtasuhteista vapautuminen on tästä näkökulmasta mahdotonta, eivätkä valta ja vapaus näin ollen ole välttämättä toisensa poissulkevia käsitteitä (esim. Pulkkinen 1998).

Stanley Fish (1994) onkin kritisoinut vallitsevia sananvapauskäsitteitä siitä, että niissä lähtökohdaksi otetaan riippumattomat yksilöt, jotka ovat vapaita osallistumaan keskusteluun. Kaikenlaiset keskustelun rajoitukset taas nähdään poikkeuksina. Todellisuudessa viestintä ei kuitenkaan tapahdu tällaisessa akateemisen seminaarin kaltaisessa ”painottomassa tilassa”, vaan todellisissa sosiaalisissa tilanteissa erilaiset normit ja valtasuhteet rajoittavat aina sitä, kuka pääsee ääneen ja mitä voidaan sanoa. Fishin mukaan yksilön vapauden kannalta olisikin selvästi mielekkäämpää vertailla keskenään erilaisia rajoitteita ja valtasuhteiden vaikutuksia sen sijaan, että täydellinen vapaus ja ”epävapaus” pyritään erottamaan keinotekoisesti toisistaan.

Radikaalin demokratian teorioiden näkökulmasta sananvapauden voikin nähdä pikemmin eetosena tai prosessina kuin saavutettavana asiantilana. Valtasuhteista riippumattomaan *todelliseen vapauteen* takertumisen sijasta radikaali sananvapauskäsitteitys pyrkii kiinnittämään huomion erilaisiin institutionaalisiin valtasuhteisiin ja vakiintuneisiin käytäntöihin, jotka muovaavat ihmisten toimintamahdollisuuksia.

Koska valtarakenteita tulee aina olemaan, radikaali demokratiateoria korostaa ennen kaikkea niiden näkyväksi tekemistä. Vapauden keskeiseksi sisällöksi määritellään tällöin erilaisten normalisoivien valtasuhteiden ja viestinnän rajoitteiden jatkuva kyseenalaistaminen. Tavoitteena, on että rakenteista tulee näin vähemmän jäykkiä ja pysyviä, minkä voidaan katsoa laajentavan asteittain yksilön vapautta.

Yhteistä radikaalille ja sananvapauskäsitteykselle ja negatiiviselle käsitykselle vapaudesta on se, etteivät ne pyri esittämään sisällöllisiä ihanteita tai tiettyä institutionaalista järjestystä, joka takaisi todellisen vapauden kaikille. Erona sitä vastoin on, että radikaalin näkemyksen mukaan vapautta ei ajatella vain rajoitusten puuttumisena, vaan ihanteena, johon voidaan pyrkiä mutta jota ei ikinä saavuteta täydellisesti.

Sananvapautta ei myöskään nähdä vain suhteessa valtioon vaan laajemmin suhteessa yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin. Julkisen vallan harjoittama sensuuri on yksi keskeinen vallankäytön muodoista, muttei suinkaan ainoa. Yhtäläillä sananvapautta tulisi puolustaa

kaikkia muita alistavia valtasuhteita vastaan. Julkisen vallan lisäksi keskustelua sääntelevät aina myös sosiaaliset ja taloudelliset tekijät sekä vallitsevat arvot ja konventiot. Radikaalin sananvapauskäsitys pyrkiikin kritisoimaan ja purkamaan kaikkia sellaisia valta-asemia, jotka uhkaavat julkisuuden ja kansalaiskeskustelun moniarvoisuutta ja pyrkivät kahlitsemaan kritiikin mahdollisuuksia. Tässä mielessä muun muassa tiedon ja kulttuurin vapautta nykyisessä digitaalisessa mediaympäristössä puolustavat aktivistit edustavat radikaalia sananvapauskäsitystä (esim. Lessig 2004, Suoranta & Vadén 2009).

Radikaalin demokratian näkökulmasta sananvapauden ihannetta ei ole kuitenkaan mielekästä kytkeä vain tiettyihin tavoitteisiin tai instituutioihin. Sananvapaus voidaan ymmärtää ihanteeksi, joka innoittaa monia erilaisia demokratiaa, kansalaisten autonomiaa ja viestinnällisiä toimintamahdollisuuksia laajentamaan pyrkiviä kamppailuja. Näiden kohteen voivat olla yhtäläillä niin valtioiden harjoittama sensuuri ja tiedon salailu, internetin rajoittaminen, tekijänoikeudet, median keskittyminen kuin jähmeät journalistiset käytännöt.

Monet valtarakenteet eivät myöskään ole yksiselitteisesti rajoittavia tai mahdollistavia. Esimerkiksi journalismin ammatilliset ideologiat tai taloudelliset rakenteet sekä rajoittavat että tuottavat erilaisia toimintamahdollisuuksia. Vapauden epätäydellisyyttä ja keskeneräisyyttä korostava lähestymistapa voi parhaimmillaan johtaa aitoon pohdintaan sananvapauden laajentamisesta, sen sijaan, että keskustelun osapuolet keskittyvät vain puolustamaan saavutettuja etuja ja omia intressejään. Siinä missä negatiivinen sananvapaus voidaan nähdä konservatiivisena ihanteena, jolla puolustetaan olemassa olevia instituutioita ja käytäntöjä, radikaali sananvapauskäsitys on progressiivinen siinä mielessä, että sen tavoitteena on näiden käytäntöjen kritisoiminen ja edelleen demokratisoiminen.

Muun muassa monet vasta- ja vaihtoehtomediat, kansalaisliikkeet ja media-aktivistit sitoutuvat tämän tyyppiseen ajattelutapaan. Radikaali sananvapauskäsitys tuskin kuitenkaan tarjoaa ainakaan välittömästi konkreettista vaihtoehtoa lainsäädäntöä laativille ja tulkitseville juristeille ja virkamiehille. Kun perinteisiä sananvapauskäsityksiä on kritisoitu teoreettisesti jähmeiksi, erilaisia postmoderneja teorioita puolestaan on monesti arvosteltu tahallisesta epämääräisyydestä. Radikaalin demokratiateorian lähestymistapaa voidaan syyttää myös relativismista; kyseenalaistamalla ja suhteellistamalla valistuksen arvot se asettaa sananvapauden jonkinlaisen jatkuvan neuvottelun kohteeksi. Jos emme voi vapautua valtasuhteista vaan ainoastaan tuottaa uusia valtasuhteita, muuttuuko vapaus

merkityksettömäksi tai tuleeko siitä konkreettisenä yhteiskunnallisena tavoitteena käyttökelpoton?

Lopuksi

Risto Kuneliuksen (2007, 29) mukaan sananvapauskeskustelua leimaa juuri universalistisen ja relativistisen näkökannan vastakkainasettelu. Yhdessä ääripäässä on liberalismien utopia, jonka mukaan sananvapaus on universaali ja jakamaton arvo, joka on yksittäisten ihmisten ja historian tuolla puolen. Yksiselitteisten periaatteiden kaipuu houkuttelee ajattelemaan, että ”liberalismien ja sananvapausteorian rikkaasta historiasta ja opetuksista voisi virvoittaa esiin liberalismien puhtasoppisen ytimen, joka tarjoaisi valoa hämärään ja järjestystä kaaokseen” (mts., 39).

Toista ääripäätä edustaa käsitys, jonka mukaan sananvapaus on yhden kulttuurin parissa kehittynyt, aikaan ja paikkaan sidoksissa oleva arvo ja ajattelutapa, jolla ei ole oikeutta asettaa omia kriteerejään mitenkään yleismaailmallisiksi tai yleispäteviksi (Kunelius 2007, 29). Tällaista postmodernia näkemystä edustaa esimerkiksi politiikan filosofi Wendy Brown (1995, 6), jonka mukaan vapaus ei ole mikään ehdoton filosofinen arvo tai asiantila, vaan historiallinen konstruktio tai joukko käytäntöjä, jotka määrittyvät suhteessa siihen, mikä milloinkin ideologisesti määritellään *epävapaudeksi*. Jos nämä käytännöt irrotetaan historiallisesta kontekstistaan yleispäteviksi universaaleiksi periaatteiksi, jää väistämättä huomioimatta, mitä nämä käytännöt sulkevat ulkopuolelleen ja minkälaisia valtasuhteita ne itse pönkittävät (mt.).

Sananvapaus on joka tapauksessa historiallisesti muotoutunut yhteiskunnallinen ihanne, jonka sisällöstä ja tulkinnoista käydään jatkuvaa keskustelua. Tämän toteamisen ei kuitenkaan tarvitse johtaa relativismiin ja siihen, että sananvapaus nähdään vain yhtenä kiisteltyinä arvona muiden joukossa. Vaikka sananvapaus arvona on sidoksissa kulloiseenkin aikaan ja yhteiskuntaan, sillä on keskeinen merkitys osana käsityksiämme demokratiasta ja ihmisoikeuksista. Abstraktina perusarvona sananvapaus on keskeinen osa *sosiaalista mielikuvitusta*, jonka varaan julkisuuden ja demokratian ihanteet ovat rakentuneet.

Koska vapauden ja demokratian käsitteillä ei ole mitään absoluuttista ydintä tai perustaa, on sitäkin tärkeämpää, että niitä puolustetaan ja käsitteiden merkityksistä väitellään. Myös

vapauden määrittely ja sen kytkeminen yhteiskunnallisiin instituutioihin on vallankäyttöä, joka on syytä tehdä näkyväksi. Sananvapauden puolustaminen siis edellyttää myös sen kritisointia ja siihen liittyvien ideologioiden purkamista. Jos sananvapaus on pelkkä myytti, jota ei kyetä kyseenalaistamaan, silloin se ainakin muuttuu käsitteenä merkityksettömäksi.

Lähteet

Berlin, Isaiah (2001) *Vapaus, ihmisyy ja historia: valikoima esseitä*. Toim. Juha Sihvola & Timo Soukola (alkup. 1958). Helsinki: Gaudeamus.

Brown, Wendy (1995) *States of Injury: Power and Freedom in Late Modernity*. Princeton: Princeton University Press.

Couldry, Nick (2010) *Why Voice Matters? Culture and Politics After Neoliberalism*. London: Sage.

Connolly, William (1991) *Identity/Difference. Democratic Negotiations of Political Paradox*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

CRIS (2005) *Assessing Communication Rights: A Handbook*.

<http://centreforcommunicationrights.org/images/stories/database/tools/cris-manual-en.pdf>

Fish, Stanley (1994) *There Is No Such Thing As Free Speech: And it's a good thing, too*. Oxford: Oxford University Press.

Garnham, Nicholas (1997): Amartya Sen's "Capabilities" Approach to the Evaluation of Welfare: Its Application to Communications. *Javnost–The Public* 4:4, 25–34.

HE 309/1993. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

Huovinen, Sakari (2008) Medianvapaus sananvapauteen perustuvana oikeusperiaatteena. *Lakimies* 5/2008, 747–772.

- Jansen, Sue Curry (2010) Ambiguities and Imperatives of Market Censorship: The Brief History of a Critical Concept. *Westminster Papers in Communication and Culture* 7:2, 12–30.
- Jones, Paul (2000) Democratic Norms and Means of Communication: Public Sphere, Fourth Estate, Freedom of Communication. *Critical Horizons* 1:2, 307–339.
- Keane, John (1991) *Media and Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Kelley & Downey (1990) Liberalism and free speech. Teoksessa Judith Lichtenberg (toim.) *Democracy and the Mass Media*. Cambridge: Cambridge University Press, 66–101.
- Kioupkiolis, Alexandros (2009) Three Paradigms of Modern Freedom. *European Journal of Political Theory*.8:4, 473–491.
- Kortteinen, Juhani (1996) Sananvapaus ihmisoikeutena. Teoksessa Kaarle Nordenstreng (toim.) *Sananvapaus*. Helsinki: WSOY, 32–89.
- Kunelius, Risto (2007) ”Anteeksi vaan Voltaire”. Muhammed-pilakuvat, sananvapaus ja journalismi. *Tiedotustutkimus* 1/2007 (Journalismikritiikin vuosikirja 2007), 20-41.
- Lessig, Lawrence (2004) *Free Culture*. New York: Penguin Press.
- Mouffe, Chantal (2000) *The Democratic Paradox*. London: Verso.
- Nordenstreng, Kaarle (1996) Katsomosta areenalle. Kansalaisen paluu sananvapauden haltijaksi. Teoksessa Kaarle Nordenstreng (toim.) *Sananvapaus*. Helsinki: WSOY, 272–288.
- Mill, John Stuart (1982) *Vapaudesta*. Suom. Niilo Liakka ja Reima T. Luoto (alkup. 1859). Helsinki: Librum.
- Mylly, Tuomas, Juha Lavapuro & Marko Karo (toim.) (2007) *Tekemisen vapaus, Luovuuden ehdot ja tekijänoikeus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mäntylä, Jorma (2007) *Totuus markkinoilla. Liberalistinen lehdistöteoria ja John Stuart Mill*. Tampere: Tampere University Press.
- Nieminen, Hannu (2010) Towards democratic regulation of European media and communication. Teoksessa Beata Klimkiewicz (toim.) *Media Freedom and Pluralism: Media*

Policy Challenges in the Enlarged Europe. Budapest: Central European University Press, 3–26.

Nieminen, Hannu & Aslama, Minna (2011) *Legalizing Access: The Case of Broadband in Finland*. Working Paper. Expert Workshop: Digital Diversity: Serving the Public Interest in the Age of Broadband. New York: Fordham University.

Nieminen, Hannu; Aslama, Minna & Mervi Pantti (2005) *Media ja demokratia Suomessa. Kriittinen näkökulma*. Oikeusministeriön julkaisuja 2005:11. Helsinki: Oikeusministeriö.

Paukku, Eero (2005) *Sananvapaus televisio- ja radiotoiminnan sääntelyssä*. Helsinki: Kansainvälisen talousoikeuden instituutti.

Piraattipuolue (2011) *Piraattipuolueen puolueohjelma*.
<http://www.piraattipuolue.fi/politiikka/puolueohjelma>

Pulkinen, Tuija (1998) *Postmoderni politiikan filosofia*. Helsinki: Gaudeamus

Sen, Amartya (2009) *The Idea of Justice*. London: Penguin Books.

Suoranta, Juha & Vadén, Tere (2009) *Wikiworld: Political Economy of Digital Literacy and the Promise of Participatory Media*. London: Pluto Press.